

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	7
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNİN TOPLUM VE DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE HRİSTİYANLIK ÖNCESİ DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ

I. DEVLETİN KÖKENİNE DAİR TEORİLER VE İHMAL EDİLEN BİR OLGU: DİN	17
A. “Önce Tapınak Geldi, Şehir Sonradan Geldi”: Göbekli Tepe	20
B. Dinin Oluşturduğu Bölünmüşlüğü Ete Kemiğe Bürünmüş Hâli: Devlet.....	24
II. DİNİN TOPLUM VE DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	29
A. Sosyolojik Açıdan Din	29
B. Dinin Toplumsal İşlevleri	32
1. Her Din Yeni Bir “Zihniyet” Getirir	33
2. Birleştiren ve Ayrıştıran Din	34
3. Toplumsal Kontrol ve Din.....	38
4. Toplumsal Değişimi Sağlayan ve Engelleyen Bir Faktör Olarak Din	39
C. Dinin Toplumsal Örgütlenme ve Devlet Üzerindeki Etkisi	42
1. Aile ve Klan.....	43
2. Yerel Birlikler ve Millet.....	46
3. Devlet.....	48

III. HRİSTİYANLIK ÖNCESİ DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ: DİN VE DEVLETİN İÇ İÇE OLMASI	53
A. Antik Yunan’da Din-Devlet İlişkileri	53
B. Roma’da Din-Devlet İlişkileri	57

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK BİR CEMAATTEN KİLİSENİN ÜSTÜNLÜĞÜNE

I. “BİR MEÇHUL YAHUDİ: NASIRALI İSA”	68
II. KİLİSENİN DOĞUŞU	70
III. KİLİSENİN DEVLETLE İLİŞKİSİ	72
A. Sezar’ın Hakkı Sezar’a, Tanrı’nın Hakkı Tanrı’ya	72
B. Başarının Bedeli: Baskı ve Zulüm	74
C. Devletin Resmî Dini: Hristiyanlık	77
D. Din-Devlet İlişkilerinde Doğu Roma Pratiği: Uyum (Symphony) ya da Kral-Papa (Caesaropapism/Sezaropapizm)	81
E. Kilisenin Özerklik Mücadelesi	87
1. Aurelius Augustinus(354-430).....	87
2. Gelasius Düalizmi	90
F. Kilisenin Üstünlüğünün İnşa Edilmesi	93
1. Sosyal ve Siyasal Yapıyı Derinden Etkileyen Gelişme: Kavimler Göçü	93
2. Piskoposların Dünyevi Meselelerle İlgilenmesinin Bir “Hak”ka Dönüşmesi: Büyük Gregory (Gregory the Great).....	95
3. Kilisenin Üstünlüğünün İnşa Edilmesi İçin Uygun Zemin: Feodal Toplum Düzeni	98
a) Feodal Toplum Düzeninin Temel Özellikleri	98
aa) Parçalanmış İktidar	99
bb) Emeğe ve Toprağa Bağımlılık	100
cc) Eşitsizliğin Hüküm Sürdüğü Bir Düzen	102
dd) İnsanı İnsana Bağlayan İtaat ve Koruma İlişkileri ...	103

b) Feodal Toplum Düzeninde Kilise-Devlet İlişkileri.....	105
aa) Kilise Senyörleri	105
bb) İmparatorların Kilise Üzerindeki Belirgin Hâkimiyeti (962-1056)	108
cc) Kilisenin Siyasal Otoriteden Bağımsız Bir Kurumsallaşmaya Sahip Olması ve Kendi Özerk Alanını İnşa Etmesi (1056-1122)	110
dd) Kilisenin Siyasi İrade Üzerindeki Üstünlüğünü Kabul Ettirmesi (1122-1356).....	115
aaa) Salisburyli John (1115?-1180)	116
bbb) III. Innocent (1160?-1216).....	119
ccc) VIII. Boniface (1235-1303).....	121
IV. YENİ DÖNEMİN HABERCİSİ ÜÇ İTALYAN: AQUINAS, DANTE ve MARSILIUS.....	123
A. Thomas Aquinas (1225?-1274)	123
B. Dante Alighieri (1265-1321).....	128
C. Padovaalı Marsilius (1270?-1342?).....	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİN DEVLETEN VE TOPLUMDAN DIŞLANMASI

I. ŞEHİRLERİN UYANIŞI VE FEODALİTENİN ÇÖZÜLMESİ.....	133
II. BÜYÜK AYRIŞMA: MARTIN LUTHER ve PROTESTAN REFORMU	137
A. Protestanlığın Yayılmasının Kaçınılmaz Sonucu: Din Savaşları.....	142
B. Protestanlığın İngiltere'ye Girişi: Protestan Sezaropapizmi.....	148
C. Protestan Sezaropapizmine Teorik Destek: Leviathan.....	151
III. AKLIN VE DENEYİN BİLGİNİN GERÇEK KAYNAĞI HÂLİNE GELMESİ....	159
A. 17. Yüzyıl Avrupasında Yaşanan Zihinsel Devrim	159
B. Egemenliğin Kaynağının Yeryüzüne İndirilmesi: Sosyal Sözleşme Teorisi.....	163

IV. AYDINLANMA ÇAĞI: “ALÇAĞI EZİN”	172
A. Aydınlanma Filozofları: Dine Karşı Birleşik Cephe	172
B. Birleşik Cephenin Dine Karşı Önerdiği Reçete	174
1. Hoşgörü	174
2. Din Sınıfının Siyasal İktidara Tabi Kılınması	177
3. Eğitim	179
4. Doğal Din ya da Deizm	181
V. MODERN ZAMANLARDA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ	184
A. Kutsaldan Kopuş: Sekülerleşme	187
B. Din-Devlet İlişkilerinde Fransa Pratiği: Laiklik	195
1. Devrim Öncesi Din-Devlet İlişkileri: Galikanizm (Gallicanism) ve Sivil Din	195
2. Devrim Sonrası Yaşanan Gelişmeler ve Fransız Laiklik Anlayışının Şekillenmesi	200
a) Devrimin İlk Yılları: Mutabakatı Bozan Sadakat Yemini ve Hristiyanlığı Değersizleştirme Kampanyası (De-Christianization)	202
b) İkinci Dönem: Konkordato (Concordat) ile Gelen Barış	206
c) Üçüncü Dönem: Laik Eğitim Sistemine Geçiş ve Kilise ile Devletin Ayrılması	209
aa) Yeni Çatışma Alanı: Okullar	209
bb) Kilise ve Devletin Ayrılması	212
SONUÇ	217
KAYNAKÇA	221
DİZİN	249

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

A Companion to Gregory the Great, Edited by Bronwen Neil-Matthew Dal Santo, Brill, Leiden, 2013.

Ağaoğulları, Mehmet Ali- **Çulha Zabcı**, Filiz- **Ergün**, Reyda: Kral-Devletten Ulus-Devlete, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Ağaoğulları, Mehmet Ali- **Köker**, Levent: Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Ağaoğulları, Mehmet Ali: Kent Devletinden İmparatorluğa, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Ağaoğulları, Mehmet Ali-**Köker**, Levent: İmparatorluktan Tanrı Devletine, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Akad, Mehmet-**Vural Dinçkol**, Bihterin: Genel Kamu Hukuku, Gözden Geçirilmiş 7. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2013.

Akal, Cemal Bâli: Modern Düşüncenin Doğuşu, İspanyol Altın Çağı, Genişletilmiş 3. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.

Akbay, Muvaffak: Umumi Amme Hukuku Dersleri, C. 1, Üçüncü Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1958.

Akbulut, Ahmet: Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1992.

Akgül, Mehmet: "Modernlik-Modernleşme, Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din", [içinde (s.181-210), Din Sosyolojisi, Ed. Niyazi Akyüz/İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]

Akın, İlhan F.: Kamu Hukuku, 6. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1993.

- Akmaner Demirer**, H. Asena: "Batıda Medeniyet-İçi Hâkimiyet Mücadelesi ve Medeniyet-Dışı Düşman Tasavvuru", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Danışman: Büşra Ersanlı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- Aktüel Arkeoloji Dergisi**, Neolitik Anadolu Uygarlığının Bilinçaltı, Dünyanın En Eski Tapınağı Göbekli Tepe, Mayıs-Haziran 2012, S. 27.
- Akyüz**, Niyazi-**Çapçioğlu**, İhsan: "Din ve Toplum İlişkileri", [içinde (s.43-47), Din Sosyolojisi, Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]
- Alcock**, Antony: A Short History of Europe, From the Greeks and Romans to the Present Day, Revised and Updated Edition, Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- Aquinas**: Political Writings, Edited by R.W. Dyson, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- Arnold**, Thomas: History of Rome, Three Volumes in One, D. Appleton & Company, New York, MDCCCLIII.
- Aston**, Nigel: Religion and Revolution in France: 1780-1804, Catholic University of America Press, Washington, 2000.
- Ateş**, Toktamış: Dünya'da ve Türkiye'de Laiklik, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.
- Atkin**, Nicholas: "The Politics of Legality: The Religious Orders in France, 1901-45", [içinde (s.149-165), Religion, Society and Politics in France since 1789, Edited by Frank Tallet and Nicholas Atkin, The Hambledon Press, Ohio, 1991.]
- Augustine**: The City of God (De Civitate Dei), Fourteenth Book, Chapter XXVIII, A Translation into English by John Healey, First Published in 1610, Volume: II, John Grant, Edinburgh, 1909.
- Austin**, M. M.-**Vidal Naquet**, Pierre: Economic & Social History of Ancient Greece, An Introduction, University of California Press, California, 1977.

- Avrupa Birliği Üyesi Bazı Ülkelerin Anayasaları**, Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011.
- Ayas**, Mehmet Rami: Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, AÜB, Ankara, 1991.
- Aydınalp**, Halil: “Sosyal Çatışma ve Din”, UÜİFD, C. 19, S. 2, 2010, s.187-215.
- Bacon**, Francis: Novum Organum, İngilizceden Çev. Sema Önal, Say Yayınları, 2012.
- Barker**, Ernest: Social and Political Thought in Byzantium: from Justinian I to the Last Palaeologus: Passages from Byzantine Writers and Documents, Oxford, Clarendon Press, 1957.
- Barnett**, S.J.: The Enlightenment and Religion: The Myths of Modernity, Manchester University Press, Manchester, 2003.
- Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.
- Batı’ya Yön Veren Metinler**, C. I, Kökler/Orta Çağlar, Der. Alev Alatlı, Kapadokya Meslek Yüksekokulu, Nevşehir, 2010.
- Batuhan**, Hüseyin: Batı’da Tolerans Fikrinin Gelişmesi, Anıl Yayınevi, İstanbul, 1959.
- Baubérot**, Jean: Dünyada Laiklik, Türkçesi: Ertuğrul Cenk Gürcan, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.
- Baudelaire**, Charles: The Painter of Modern Life and Other Essays, Translated and Edited by Jonathan Mayne, Phaidon Press, New York, 1995.
- Bayyığıt**, Mehmet: “Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”, [içinde (s.1-40), Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyığıt, Palet Yayınları, Konya, 2014.]
- Bellitto**, Christopher M.: 101 Questions&Answers on Popes and the Papacy, Poulis Press, New Jersey, 2008.
- Berger**, Peter L.: “Dini Kurumlar”, Çev. Adil Çiftçi, DEÜİFD, IX, İzmir, 1995, s.425-465.
- Berger**, Peter L.: Dinin Sosyal Gerçekliği, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993.

- Berger**, Peter L.: Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion, Anchor Books, New York, 1967.
- Berger**, Suzanne: The French Political System, Random House, New York, 1974.
- Berktaş**, Halil: Kabileden Feodalizme, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.
- Berman**, Marshall: Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, Çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2013.
- Binford**, Lewis R.: "Post-Pleistocene Adaptation", [içinde (s.313-341), New Perspective in Archaeology, Edited by S.R. Binford and L.R. Binford, Aldine Publishing, Chicago, 1968.]
- Bloch**, Marc: Feodal Toplum, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, Opus Yayınları, Ankara, 1997.
- Bokenkotter**, Thomas: A Concise History of the Catholic Church, Revised Edition, Doubleday, New York.
- Boletsi**, Maria: Barbarism and Its Discontents, Stanford University Press, Stanford, 2013.
- Boyer**, Carl B.-**Merzbach**, Uta C.: A History of Mathematics, Third Edition, Foreword by Isaac Asimov, John Wiley&Sons Inc., New Jersey, 2011.
- Breay**, Claire: Magna Carta, Manuscripts and Myths, The British Library, London, 2010.
- Bulut**, Nihat: Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Bumin**, Kürşat: Demokrasi Arayışında Kent, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Butler**, Clement Moore: An Ecclesiastical History From the First to the Thirteenth Century, M'Calla&Stavely, Philadelphia, 1868.
- Cajori**, Florian: A History of Mathematics, Chelsea Publishing Company, 5th Edition, New York, 1991.
- Cameron**, Averil: The Mediterranean World in Late Antiquity: AD 395-600, Routledge, London, 1993.

- Canfield**, Leon Hardy: *The Early Persecutions of the Christians*, Longman Green, New York, 1913.
- Cartledge**, Paul: *Spartan Reflection*, University of California Press, California, 2003.
- Cassier**, Ernst: *The Philosophy of the Enlightenment*, Princeton University Press, Princeton, 1979.
- Censer**, Jack R.-**Hunt**, Lynn: *Liberty, Equality and Fraternity: Exploring The French Revolution*, Pennsylvania State University Press, 2001.
- Challaye**, Felicien: *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1960.
- Chariton**, Jesse D.: "The Mesopotamian Origins of the Hittite Double-Headed Eagle", *University of Wisconsin La Crosse Journal of Undergraduate Research*, XIV, 2011, s.1-13.
- Childe**, Vere Gordon: *Kendini Yaratan İnsan, İnsanın Çağlar Boyunca Gelişimi*, Çev. Filiz Ofluoğlu, 4. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1992.
- Cicero**: "On the Laws", Book: 2, [içinde (s.129-156), Edited by James E.G. Zetzel, *On the Commonwealth and On the Laws*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.]
- Cin**, Halil-**Akyılmaz**, Gül: *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Selçuk Üniversitesi Yayınları No. 124, Konya, 1995.
- Cipriani**, Roberto: *Din Sosyolojisi*, Çev. Muammer Ak- Murat Kobya-Recep Vardi- Ali Coşkun- Mustafa Yıldırım-Özlem Uluç, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011.
- Collins Cobuild Essential Dictionary**, İngilizce-İngilizce Türkçe Sözlük, Türkçeye uygulayan Ö. Renkliyıldırım, Metro, İstanbul, 1994.
- Cornell**, Tim- **Matthews**, John: *Roma Dünyası*, C. V, Çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- Cummins**, Joseph: *Great Rivals in History: When Politics Gets Personal*, Pier 9, Australia, 2008.

- Curley**, Edwin: "Introduction", [içinde (s.VIII-XLVII), Thomas Hobbes, Leviathan, With Selected Variants From the Latin Edition of 1668, Edit With Introduction and Notes by Edwin Curley, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1994.]
- Çelik**, Celalettin: "Sosyal Bütünleşme ve Din", [içinde (s.161-177), Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyığıt, Palet Yayınları, Konya, 2014.]
- Çelik**, Mehmet: Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri I, Üçüncü Basım, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.
- Çıvgın**, İzzet: Orta Çağ Tarihi, Maya, Ankara, 2008.
- Çoştu**, Yakup: "Toplumsallaşma ve Din", [içinde (s.369-385), Din Sosyolojisi, Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapçoğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]
- D'Holbach**, Baron: Christianity Unveiled: Being An Examination of the Principles and Effects of the Christian Religion, Translated from the French of Boulanger by W. M. Johnson, Carlile, London, 1819.
- Dagron**, Gilbert: Emperor and Priest: The Imperial Office in Byzantium, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Dante Alighieri**: De Monarchia, Edited With Translation and Notes by Aurelia Henry, Houghton, Mifflin and Company, Boston and New York, 1904.
- Davie**, Grace: Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging, Blackwell, Oxford, 1994.
- Davies**, Norman: Avrupa Tarihi, Çev. Ed. Mehmet Ali Kılıçbay, Çev. Burcu Çığman-Elif Topçugil-Kudret Emiroğlu-Suat Kaya, İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- De Ste Croix**, G.E.M.: "Why Were the Early Christians Persecuted?", Past&Present, No. 26, 1963, s.6-38.
- Deanesly**, Margaret: A History of The Medieval Church 590-1500, Taylor&Francis, 2005.
- Değirmencioğlu**, Burcu: "Amerika Birleşik Devletlerinin Uluslaşma Sürecinde J. J. Rousseau'nun Sivil Din Önerisinin Hayata Geçirilmesi", DEÜHFD, C. 21, Özel Sayı, Y. 2019, s. 2003-2031.

- Descartes**, Renatus: *Dissertatio De Methodo, Yöntem Üzerine Konuşma*, Latince'den Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabcacı Yayınclık, İstanbul, 2013.
- Deshmukh**, Fiona: "Legal Secularism in France and Freedom of Religion in the United States: A Comparison and Iraq as a Cautionary Tale", *Houston Journal of International Law*, Volume: 30/1, s.111-155.
- Diderot&D'Alembert**: *Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatla ve Zanatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler)*, Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dietrich**, Oliver- **Köksal Schmidt**, Çiğdem- **Notrof**, Jens- **Schmidt**, Klaus- **Kürkçüoğlu**, Cihat: "Önce Kutsal Alanlar, Sonra Şehirler Kuruldu", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Neolitik Anadolu Uygarlığının Bilinçaltı, Dünyanın En Eski Tapınağı Göbekli Tepe, Mayıs-Haziran 2012, S. 27, s.64-76.
- Documents of English Reformation**, Edited by Gerald Bray, James Clark&Co Ltd, Cambridge, 1994, s.113-114.
- Doğan**, İlyas: *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2013.
- Dominique**, Custos: "Secularism in French Public Schools: Back to War? The French Statute of March 15, 2004", *The American Journal of Comparative Law*, Volume: 54/2, 2006, s.337-399.
- Durkheim**, Emile: *Sosyolojik Metodun Kuralları*, Çev. Enver Aytekin, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.
- Durkheim**, Emile: *The Elementary Forms of the Religious Life*, Translated From the French by Joseph Ward Swain, Second Impression, London, 1915.
- Durmaz**, Sayime: "Yüksek Orta Çağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010/1, s.93-120.
- Dursun**, Davut: *Din Bürokrasisi*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- Dursun**, Davut: *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.

- Dwyer**, John C.: Church History: Twenty Centuries of Catholic Christianity, Paulist Press, New Jersey, 1998.
- El Gannuşi**, Reşit: Laiklik ve Sivil Toplum, Çeviri: Gülşen Topçu, Mana Yayınları, İstanbul, 2010.
- Eliade**, Mircea: Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lale Arslan, İkinci Baskı, Kabalıcı, İstanbul, 2009.
- Eliade**, Mircea: Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, C. II, Gotama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna, Üçüncü Basım, Çev. Ali Berktaş, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Eliade**, Mircea: Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, C. III, Muhammed'den Reform Çağına, Çev. Ali Berktaş, Üçüncü Baskı, Kabalıcı, İstanbul, 2013.
- Emmanuel**, Berl: Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya, Çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.
- Encyclopedia of Tudor England**, Edited by John A. Wagner and Susan Walters Schmid, ABC-CLIO LLC, California, 2012.
- Er**, İzzet: "Bugünkü Avrupa'da Din-Devlet İlişkileri", Bilgi ve Hikmet, Yaz 1995, S. 11, s.20-23.
- Erasmus**, Desiderius/**Luther**, Martin: Discourse on Free Will, Translated and Edited by Ernst F. Winter, Bloomsbury, London, 2013.
- Erckel**, Sebastian: Classical Social Contract Theory: The Classical Social Contract Theories of Hobbes, Locke and Rousseau Compared, GRIN Verlag, Norderstedt, 2008.
- Erdoğan**, Belgün: Roma Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Eren**, Selim: "Din, Devlet ve Siyaset", [içinde (s.615-630), Din Sosyolojisi, Ed. Niyazi Akyüz/İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]
- Eroğlu**, Ahmet Hikmet: "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", AÜİFD, C. 41, S. 1, Y.2000, s.309-325.
- Ertit**, Volkan: "Teoriler Işığında Avrupa Sekülerleşmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 7, S. 29, 2014, s.377-387.
- Esen**, Bülent Nuri: "Fransa Cumhuriyeti Anayasası", AÜHFD, 5/1-4, 1948, s.1-17.

- Estep**, William R.: Renaissance and Reformation, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1986.
- Eusebius**: Church History, Life of Constantine the Great, Oration in Praise of Constantine, Rosing Digital Publications, New York, 1890.
- Evangelical Dictionary of Theology**, Edited by Walter A. Elwell, Second Edition, Baker Academic, Grand Rapids, 2007.
- Falk**, Avner: Franks and Saracens, Karnac Books Ltd, London, 2010.
- Fichter**, Joseph: Sosyoloji Nedir, Çev. Nilgün Çelebi, 9. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Flannery**, Kent V.: "The Origins of Agriculture", Annual Review of Anthropology, Volume: 2, 1973, s.271-310.
- Flinn**, Frank K.: Encyclopedia of Catholicism, Facts on File, New York, 2006.
- Forsythe**, Gary: A Critical History of Early Rome, University of California Press, California, 2006.
- Freud**, Sigmund: "Obsessive Acts and Religious Practices", Collected Papers, Volume: II, Translated Under Supervision of Joan Riviere, Hogarth, London, 1949, s.25-35.
- Freud**, Sigmund: New Introductory Lectures on Psycho-Analysis, Translated by W.J.H. Sprott, W.W. Norton, New York, 1933.
- Freud**, Sigmund: The Future of an Illusion, Translated by W.D. Robson Scott, Doubleday, New York, 1964.
- Freyer**, Hans: Din Sosyolojisi, Çev. Turgut Kalpsüz, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013.
- Furseth**, Inger- **Repstad**, Pål: Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar, Çeviri ve Notlar: İhsan Çapçioğlu-Halil Aydınalp, Birleşik Kitabevi, Ankara, 2011.
- Galilei**, Galileo: "The Assayer", [içinde (s.229-280), Discoveries and Opinion of Galileo, Translated With an Introduction and Notes by Stillman Drake, Anchor Books, New York, 1957.]
- Gantet**, Claire: "L'institutionnalisation d'une négociation. La ritualisation de la paix de Westphalie (1648)", Hypothèses, Vol. 4, No. 1, 2001, s. 181-184.

- Garland**, Robert: *Daily Life of Ancient Greeks*, Second Edition, Greenwood Publishing Group, Westport, 2009.
- Gauchet**, Marcel: "Anlam Borcu ve devletin kökenleri. İlkelerde din ve siyaset", Çev. Ozan Erözden, [içinde (s.33-67), *Devlet Kurumu*, Der. Cemal Bali Akal, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.]
- Geanakoplos**, Deno J.: "Bizans İmparatorluğu'nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek", Çev. Mustafa Alican, *Tarih Okulu*, Ocak-Nisan 2011, S. IX, s.169-198.
- Geanakoplos**, Deno J.: "Church and State in the Byzantine Empire: A Reconsideration of the Problem of Caesaropapism", *American Society of Church History*, Volume: 34, No. 4, 1965, s.381-403.
- Gemalmaz**, Mehmet Semih.: *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1997.
- Gemalmaz**, Mehmet Semih: *Devlet, Birey ve Özgürlük*, Genişletilmiş 2. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Genç**, Reşat: *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.
- Giddens**, Anthony: *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, 5. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Giddens**, Anthony: *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Giddings**, Franklin Henry: *Theory of Socialization, A Syllabus of Sociological Principles*, London, 1897.
- Goldberg**, Harvey: *The Life of Jean Jaurès*, The University of Wisconsin Press, London, 1968.
- Göze**, Ayferi: *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9. Bası, Beta, İstanbul, 2000.
- Gözler**, Kemal: *Devletin Genel Teorisi*, 3. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- Gunn**, T. Jeremy: "Religious Freedom and Laïcité: A Comparison of the United States and France", *Brigham Young University Law Review*, Summer 2004, s.419-506.

- Günay**, Ünver: Din Sosyolojisi, On İkinci Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014.
- Güriz**, Adnan: Hukuk Felsefesi, Dördüncü Baskı, AÜHFY, Ankara, 1996.
- Gürkan**, Ülker: Hukuk Sosyolojisine Giriş, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.
- Habermas**, Jürgen: "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", [içinde (s.31-44), Postmodernizm, Der. Necmi Zekâ, Türkçeleştirenler: Gülengül Naliş-Dumrul Sabuncuoğlu-Deniz Erksan, Kıyı Yayınları, İstanbul, 1994.]
- Handbook of the Sociology of Religion**, Edited by Michele Dillon, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- Hanson**, Paul R.: Historical Dictionary of France Revolution, Scarecrow Press, Maryland, 2004.
- Harl**, Kenneth W.: The Fall of the Pagans and the Origins of Medieval Christianity, the Great Courses, Virginia, 2011.
- Harvey**, David: Postmodernliğin Durumu, Çev. Sungur Savran, İkinci Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Hazar**, Zeynep: Francisco Suárez'de Yasa, Devlet ve Sosyal Sözleşme, Astana Yayınları, Ankara, 2016.
- Hazard**, Paul: European Thought in the Eighteenth Century: From Montesquieu to Lessing, Yale University Press, New Haven, 1954.
- Helvetius**, M.: A Treatise on Man, His Intellectual Faculties And His Education, Volume II, Translated from the French, with additional Notes by W. Hooper M.D., Albion Press, 1810.
- Henderson**, Ernest F.: Select Historical Documents of the Middle Ages, London, Georg Bell and Sons, 1903.
- Henry VIII (King of England)**: Defence of the Seven Sacraments, Re-Edited With An Introduction by Louis O'Donovan, Preceded by A Preface by His Eminence James Cardinal Gibbons, Benziger Brothers, New York, 1908.

- Higonnet**, Patrice L. R.: *Goodness Beyond Virtue: Jacobins During the French Revolution*, Harvard University Press, Massachusetts, 1998.
- Hilav**, Selahattin: “Ansiklopedi ve Aydınlanma Felsefesi”, [içinde (s.11-21), Diderot&D’Alembert: Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatla ve Zanatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler), Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 2000.]
- Himes**, Michael J.: “The Development of Ecclesiology: Modernity to Twentieth”, [içinde (s.45-69), *The Gift of the Church: A Textbook on Ecclesiology in Honor of Patrick Granfield*, Edited by Peter C. Phan, Liturgical Press, Collegeville, 2002.]
- Hirst**, Derek: *England in Conflict, 1603-1660, Kingdom, Community, Commonwealth*, Bloomsbury Academic, London, 1999.
- Hobbes**, Thomas: *Behemoth or Long Parliament*, Edited by Ferdinand Tönnies, with an Introduction by Stephen Holmes, University of Chicago Press, Chicago, 1990.
- Hobbes**, Thomas: *De Cive (The Citizen)*, [içinde (s.87-388), *Man and Citizen (De Homine and De Cive)*, Edited by Bernard Gert, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1991.]
- Hobbes**, Thomas: *Leviathan*, Edited with an Introduction and Notes by J.C.A. Gaskin, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Hobbes**, Thomas: *The Elements of Law, Human Nature and De Corpore Politico*, Edit with an Introduction and Notes by J.C.A. Gaskin, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Holmes**, J. Derek-**Bickers**, Bernard W.: *A Short History of the Catholic Church*, Burns&Oates, London, 2001.
- Huberman**, Leo: *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Murat Belge, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Hume**, David: *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme: Deneysel Akıl Yürütme Yöntemini Moral Konulara Uygulamaya Yönelik Bir Çalışma*, Çev. Ergün Baylan, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Hunter**, Ian: *The Secularisation of the Confessional State: The Political Thought of Christian Thomasius*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

- Işıқтаç**, Yasemin: Hukuk Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2008.
- James**, William: The Varieties of Religious Experience, New York, Longmans, Green and Co., 1902.
- Johnson**, Edward A.: "Constantine the Great: Imperial Benefactor of the Early Christian Church", Journal of the Evangelical Theological Society, 22/2, June 1979, s.161-169.
- Jonas**, Raymond Anthony: France and the Cult of the Sacred Heart: An Epic Tale for Modern Times, University of California Press, California, 2000.
- Jones**, Colin: The Cambridge Illustrated History of France, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- Jones**, Colin: The Cambridge Illustrated History of France, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- Jones**, Wilbur Devereux- **Montgomery**, Horace: Civilization Through the Centuries, Ginn and Company, Massachusetts, 1960.
- Kafeslioğlu**, İbrahim: Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1980.
- Kalkandjivea**, Daniela: "A Comparative Analysis on Church-State Relations in Eastern Orthodoxy: Concepts, Models and Principles", Journal of Church and State, Volume: 53, Issue: 4, 2011, s.587-614.
- Kant**, Immanuel: "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", [içinde (s.41-46), Perpetual Peace, and Other Essays on Politics, History, and Morals, Translated by Ted Humphrey, Hackett Publishing Company, Indianapolis,1983.]
- Kapani**, Münci: Politika Bilimine Giriş, 13. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- Karadeniz-Çelebican**, Özcan: Roma Hukuku, AÜHFY, Ankara, 1989.
- Kavas**, Ahmet: "Fransa'da Din-Devlet Ayrımı Kanunu ve Ülkelerinde Dışlanan Din Adamlarının Osmanlı Devletine Sığınması Meselesi", İÜİFD, S. 15, Y. 2007, s.109-130.
- Kelly**, Christopher: History of French Revolution, Volume I, London, 1820.

- Keskin**, Mustafa Y.: "Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 4, S. 2, 2004, s.7-21.
- Kılıçbay**, Mehmet Ali: "Laiklik ya da Bu Dünyayı Yaşayabilmek", *Cogito, Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, S. 1, Yaz 1994, s.15-22.
- Kılıçbay**, Mehmet Ali: *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- Kinder**, Hermann- **Werner**, Hilgemann: *The Penguin Atlas of World History, From the Beginning to the Eve of the French Revolution, Volume: 1*, Translated by Ernest A. Menze, Penguin Books, London, 2003.
- Koçak**, Mustafa: *Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi: Devlet ve Egemenlik*, Seçkin, Ankara, 2006.
- Konnert**, Mark: *Early Modern Europe: The Ages of Religious War, 1559-1715*, University of Toronto Press, Toronto, 2008.
- Kopel**, David B.: "The Catholic Second Amendment", (<http://davidkopel.com/Religion/Catholic-Second-Amendment.pdf>, erişim 04.04.2013), s.1-38.
- Köse**, Ali: "Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme", [içinde (s.11-18), *Laik Ama Kutsal*, Ed. Ali Köse, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.]
- Krasner**, Stephen D.: *Power, the State, and Sovereignty*, Routledge, New York, 2009.
- Kurt**, Abdurrahman: *Din Sosyolojisi*, Dora Basım-Yayım, Bursa, 2011.
- Kuru**, Ahmet T.: *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye*, Çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu, İBÜY, İstanbul, 2011.
- Küçük**, Abdurrahman-**Tümer**, Günay-**Küçük** Mehmet Alparslan: *Dinler Tarihi*, 3. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.
- La Mettrie**, Julien Offray De: *İnsan Bir Makine*, Türkçesi: Ehra Bayramoğlu, Birinci Baskı, Havass Yayınları, İstanbul, 1980.
- Landau**, Elaine: *Napoleon Bonaparte*, Twenty-First Century Books, Minneapolis, 2006.

- Larkin**, Maurice: Church and State after the Dreyfus Affair: The Separation Issue in France, Barnes&Noble, New York, 1973.
- Lee**, Stephen J.: Aspects of European History 1494-1789, Routledge, London, 1992.
- Lewis**, Bernard: Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, Çev. Selen Y. Kölay, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005.
- Lewis**, Edward: Medieval Political Ideas, Volume Two, Alfred A. Knopf, New York, 1954.
- Lindsey**, David Michael: The Woman and The Dragon: Apparitions of Mary, Pelican Publishing Company, Louisiana, 2000.
- Livingstone**, E.A.: Concise Oxford Dictionary of the Christian Church, Oxford University Press, Oxford, Third Edition, 2013.
- Locke**, John: İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Deneme (I ve II. Kitap), Türkçesi: Meral Delikara Topçu, İkinci Basım, Öteki Yayınevi, Ankara, 2010.
- Locke**, John: Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, Çev. Fahri Bakırcı, 2. Baskı, Ebabel Yayınları, Ankara, 2012.
- Logan**, Robert K.: The Poetry of Physics and The Physics of Poetry, World Scientific, Singapore, 2010.
- Lowie**, Robert H.: Primitive Society, Boni and Liveright, New York, 1920.
- Luther**, Martin: Selections From His Writings, Edited and With an Introduction by John Dillenberger, Anchor Books, New York, 1961.
- Luther**, Martin: The Ninety-Five Theses and the Three Primary Works, Edited by Henry Wace and C. A. Buchheim, Lutheran Publication Society, Philadelphia, 1885.
- MacGillivray**, Royce: "Thomas Hobbes's History of the English Civil War A Study of Behemoth", Journal of the History of Ideas, Volume: 31, No. 2, 1970, s.179-198.
- Mackay**, Christopher S.: Ancient Rome, A Military and Political History, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

- Magyar**, Zsolt: "Imperial Cult and Christianity: How and to What Extend Were the Imperial Cult and Emperor Worship Thought to Preserve Stability in the Roman World?", *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Volume: 60, 2009, s.385-395.
- Mairet**, Gérard: "Padovalı Marsilus'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", Çev. Cemal Bali Akal, [içinde (s.216-242), *Devleti Kuramı*, Der. Cemal Bali Akal, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.]
- Mann**, Charles C.: "The Birth of Religion: The World's First Temple", *National Geographic Magazine*, June 2011, s.34-59.
- Marsilius of Padua**: Barış Savunucusu, Çev. Mete Tunçay, [içinde (s.469-488), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar*, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.]
- Marsilius of Padua**: The Defender of Peace, Discourse One, Chapter IV, (<http://www.public.asu.edu/~mjwhite/Marsilius%20Defensor%20pacis.pdf>, erişim 10.01.2014).
- Marx**, Karl- **Engels**-Frederick: *The Communist Manifesto*, A Modern Edition, Introduction by Eric Hobsbawm, Verso, London, 2012.
- Marx**, Karl: *Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*, C. I, Üçüncü Baskı, Çev. Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, 2003.
- McCalla**, Arthur: *A Romantic Historiosophy, The Philosophy of History of Pierre Simon Ballanche*, Brill Academic Pub., Brill, 1998.
- McCarthy**, James G.: *Talking With Catholic Friends and Family*, Harvest House Publishers, Oregon, 2005.
- McManners**, John: *The French Revolution and the Church*, S.P.C.K., London, 1969.
- McPhee**, Peter: *The French Revolution: 1789-1799*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Memoirs of Prince Metternich**, 1773-1815, First Volume, Edited by Prince Richard Metternich, Translated by Alexander Napier, Richard Bentley&Son, London, 1880.

- Michael B. Petrovich ve diğeri:** *People in Time and Place: World Culture*, Silver Burdett&Ginn, 1991.
- Michell, John-Rhone, Christine:** *Twelve Tribe Nations: Sacred Number and the Golden Age, Inner Traditions*, Rochester, 2008.
- Mikalson, Jon D.:** *Ancient Greek Religion, Second Edition*, Wiley-Blackwell, Oxford, 2010.
- Milton, Patrick-Axworthy, Michael-Simms, Brendan:** *Towards A Westphalia for the Middle East*, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü**, ed. William Outhwaite, Türkçe Çev. Melih Pekdemir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Moita, Luis:** "A Critical Review on the Consensus Around the 'Westphalian system'", *JANUS.NET e-journal of International Relations*, Vol. 3, No. 2, fall 2012, s. 17-42.
- Mollier, Pierre:** "The Double-Headed Eagle: Iconographic Sources of the Masonic Symbol", *The Chain of Union, Special Issue*, No. 3, Tarihsiz, s.5-15.
- Mullett, Michael:** *Historical Dictionary of the Reformation and Counter-Reformation*, Scarecrow Press, Lanham, 2010.
- Musulini, Janko:** *Hürriyet Bildirgeleri (Magna Charta'dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine)*, Türkçesi: Necmi Zekâ, Belge Yayınları, İstanbul, 1983.
- Nafziger, George F.:** *Historical Dictionary of the Napoleonic Era*, Scarecrow Press, Maryland, 2002.
- Neely, Sylvia:** *A Concise History of French Revolution*, Rowman&Littlefield Publishers, Plymouth, 2008.
- Neidleman, Jason:** "Par le bon usage de ma liberté': Freedom and Rousseau's Reconstituted Christianity", [içinde (s.142-158), *Rousseau and Freedom* Edited by Christie McDonald-Stanley Hoffmann, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.]
- Newcombe, David G.:** *Henry VIII and the English Reformation*, Routledge, London, 1995.

- Nişanyan**, Sevan: Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Adam Yayınları, İstanbul, 2003.
- Norway, Society and Culture**, World Trade Press, California, 2010.
- Norwich**, John Julius: A Short History of Byzantium, Vintage Books, New York, 1999.
- Okandan**, Recai Galip: Devletin Menşei, İÜY No. 252, Kenan Matbaası, İstanbul, 1945.
- Okandan**, Recai Galip: Umumi Amme Hukuku (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları), İÜY No. 1173, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966.
- Okumuş**, Ejder: “Din ve Siyaset”, [içinde (s.197-222), Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyigit, Palet Yayınları, Konya, 2014.]
- Okumuş**, Ejder: “Sosyolojisinin Din Sorunsalı”, [içinde (s.75-104), Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyigit, Palet Yayınları, Konya, 2014.]
- Okumuş**, Ejder: “Toplumsal Değişim ve Din”, [içinde (s.133-160), Din Sosyolojisi, Ed. Mehmet Bayyigit, Palet Yayınları, Konya, 2014.]
- Oppenheimer**, Franz: Devlet, Çev. Alâeddin Şenel- Yavuz Sabuncu, Phoenix, 3. Baskı, Ankara, 2005.
- Organisation of the education system in France**, 2009/2010, European Commission.
- Orhan**, Özgüç: “Jean-Jacques Rousseau’da Sivil Din Kavramı”, AÜSBFD, C. 68, No. 3, Y. 2013, s.1-35.
- Osiander**, Andreas: “Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth”, International Organization, Vol. 55, No. 2, s. 251-287.
- Oxford Dictionary of English Etymology**, Edited by C. T. Onions with the assistance of G.W.S. Friedrichsen and R.W. Burchfield, Oxford University Press, First Published 1966.
- Öktem**, Akif Emre: Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü, Liberte, Ankara, 2002.

- Öner**, Emine Saadet: "Augustinus'un Tanrı Devleti", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Danışman: Kasım TURHAN, İstanbul, 2008, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2008.
- Özcan**, Zeki: Augustinus'ta Tanrı ve Yaratma, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999.
- Palmer**, Robert E. A.: The Archaic Community of the Romans, Cambridge University Press, Cambridge, 1970.
- Perry**, Marvin: Western Civilization: A Brief History, Volume I: To 1789, Tenth Edition, Cengage Learning, 2012.
- Perry**, Marvin-**Chase**, Myrna-**Jacob**, James R.-**Jacob**, Margaret C.-**Von Laue**, Theodore H.: Western Civilization: Ideas, Politics and Society, Tenth Edition, Wadsworth, Boston, 2009.
- Pirenne**, Henri: Orta Çağ Kentleri, Çev. Şadan Karadeniz, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Platon**: Sokrates'in Savunması, Çev. Ali Şan, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Poggi**, Gianfranco: Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım, 6. Baskı, İBÜY, İstanbul, 2012.
- Polat**, Fazlı: "Toplumsal Farklılaşma ve Din", [içinde (s.477-489), Din Sosyolojisi, Ed. Niyazi Akyüz/İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]
- Politics, Ideology and the Law in Early Modern Europe**, Edited by Adrianna E. Bakos, University of Rochester, Rochester, 1994.
- Polybios**: Tarihler, Çev. Kurthan Fişek, [içinde (s.266-295), Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.]
- Popescu**, Bogdan: "Constantine the Great and Christianity: Church and State Commingled", State, Globalisation and Economic Justice, 2004/1, s.86-93.
- Poulat**, Èmile: Notre laïcité publique: "La France est une République laïque" (Constitutions de 1946 et 1958), Éditeurs Berg International, Paris, 2003.

- Pullan**, Brian: Sources for the History of Medieval Europe from the Mid-eighth to the Mid-thirteenth Century, New York, Barnes&Noble, 1966.
- Reisenberg**, Peter: "The Middle Ages and The Renaissance, and the Reformation", [içinde (s.162 vd.), The Traditions of the Western World, Edited by J.H.Hexter, Rand McNail&Company, Chicago, 1967.]
- Religion in the Emergence of Civilization**, Çatalhöyük as a case study, Edited by Ian Hodder, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Renan**, Ernest: "Millet Nedir?", Çev. Kadir Koçdemir, Türkiye Günlüğü, S.99, Güz 2009.
- Ress**, Roger: Diocletian and the Tetrarchy, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004.
- Riddle**, John M.: A History of Middle Ages, 300-1500, Rowman&Littlefield Publishers, Plymouth, 2008.
- Roberts**, William: "Napoleon, the Concordat of 1801 and Its Consequences", [içinde (s.34-80), Controversial Concordats, Edited by Frank J. Coppa, The Catholic University of America Press, 1999.]
- Robinson**, James Harvey: Readings in European History, Volume I, Boston, Ginn&Company, 1904.
- Rousseau**, Jean Jacques: İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Köken ve Temelleri Üzerine Söylem, Çev. Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2011.
- Rousseau**, Jean Jacques: On the Social Contract: With Geneva Manuscript and Political Economy, Translated by Judith R. Masters, Edited by Roger D. Masters, St. Martin's Press, New York, 1978.
- Rousseau**, Jean Jacques: Toplum Sözleşmesi, Fransızca Aslından Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IX. Basım, İstanbul, 2012.
- Russ**, Jacqueline: Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi, Çev. Özcan Doğan, Doğubatu, Ankara, 2011.

- Russell**, James C.: The Germanization of Early Medieval Christianity: A Sociohistorical Approach to Religious Transformation, Oxford University Press, Oxford, 1994.
- Salihpaşaoğlu**, Yaşar: “Mutlak Monarşiye Laik Savunma: Tevratın Canavarı Leviathan”, AÜHFD, C. 62, S. 3, Y. 2013, s.819-853.
- Salihpaşaoğlu**, Yaşar- **Gümüş Boyacı**, Özgem Tuğçe: “Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı”, ERÜHFD, C. XV, S. 1, Y. 2020, s. 191-224.
- Salisburyli John**: Devlet Adamının Kitabı, Çev. Nuri Çolakoğlu, [içinde (s.397-422), Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.]
- Sander**, Oral: Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918’e, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Schaff**, Philip: History of the Christian Church, Volume: II, Ante-Nicene Christianity. A.D. 100-325, Charles Scribners’s Sons, New York, 1922.
- Schmidt**, Klaus: “Göbekli Tepe-the Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs”, Documenta Praehistorica, XXXVII, 2010, s.239-256.
- Schmitt**, Carl: Siyasi İlahiyat, Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, Çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi, Ankara, 2002.
- Schutz**, Herbert: The Medieval Empire in Central Europe: Dynastic Continuity in the Post-Carolingian Frankish Realm 900-1300, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2010.
- Self and Society in Medieval France: The Memories of Abbot Guibert of Nogent**, translated by C.C. Swinton Bland as revised by John F. Benton, Medieval Academy of America, Canada, 1984.
- Sharma**, S.K.-**Sharma**, Urmila: Western Political Thought: From Plato to Burke, Volume One, Atlantic, New Delhi, 2006.
- Simmel**, Georg: “The Problem of Sociology”, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Volume: VI, No. 3, November 1895, s.412-423.

- Smart**, Ninian: *The Religious Experience*, 5th Edition, Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 1996.
- Southern**, Pat: *Empress Zenobia: Palmyra's Rebel Queen*, Continuum, London, 2008.
- Spinoza**: *Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan Etika*, Türkçesi: Hilmi Ziya Ülken, Ülken Yayınları, İstanbul, 1984.
- Stark**, Rodney: "Secularization, R.I.P.", *Sociology of Religion*, Volume: 60, No. 3, 1999, s.249-273.
- Steinberg**, Jules: *The Obsession of Thomas Hobbes: The English War in Hobbes' Political Philosophy*, Peter Lang Pub Inc., New York, 1988.
- Swedberg**, Richard-Agevall, Ola: *The Max Weber Dictionary: Key Words and Central Concepts*, Stanford University Press, California, 2005.
- Swenson**, Donald S.: *Society, Spirituality and the Sacred: A Social Scientific Introduction*, Second Edition, University of Toronto, Toronto, 2009.
- Şenel**, Alâeddin: *İkel Topluluktan Uygar Topluma, Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, 4. Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.
- Tanabe**, Katsumi: "Iranian Xvarnah and the Treasure of Shosoin at Nara in Japan", *Iranica Antiqua*, Volume: XXIII, 1988, s.365-384.
- Tanilli**, Server: *Uygarlık Tarihi*, 29. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2013.
- Tanilli**, Server: *Voltaire ve Aydınlanma*, Dördüncü Basım, Adam Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tannenbaum**, Donald G.-**Schultz**, David: *Siyasi Düşünceler Tarihi*, 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2011.
- Tanyu**, Hikmet: *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, AÜİFY No. 148, AÜB, Ankara, 1980.
- Tatar**, Dilara Buket: *Doğa Bilimlerinin Hukuk Felsefesine Etkisi: Modern ve Postmodern Paradigma Ekseninde Bir Değerlendirme*, Onikilevha, İstanbul, 2020.

- Tellegen -Couperus**, Olga: *A Short History of Roman Law*, Routledge, New York, 1993.
- Tertullian**: *The Apology of Tertullian for the Christians*, Translated by T.H. Bintley, Clarendon Press, Oxford, 1890.
- Tezcan**, Mehmet: "Eski İnanlılarda Xvarena Anlayışı ve Bunun Türklerdeki Kut ile Münasebeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXII, S. 2, Aralık 2007, s.167-193.
- Thatcher**, Oliver J.-**McNeal**, Edgar Holmes: *Source Book For Mediaeval History, Selected Documents Illustrating The History of Europe in The Middle Age*, Charles Scribner's Sons, New York, 1905.
- The Concise Oxford Dictionary of Current English**, Adapted by H.W. Fowler and F.G. Fowler, Seventh Impression, Clarendon Press, Oxford, 1919.
- The London Quarterly Review**, Volume: VIII, London, 1857.
- The Oxford Dictionary of the Christian Church**, Third Edition Revised, Edited by F.L. Cross-E.A. Livingston, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- The Oxford Encyclopedia of the Reformation**, Edited by Hans J. Hillerbrand, Volume: 2, Oxford University Press, New York, 1996.
- The Proverbial Bernard Shaw**: *An Index to Proverbs in the Works of George Bernard Shaw*, Compiled by George B. Bryan and Wolfgang Mieder, Greenwood Press, Westport, 1994.
- The Routledge Companion to Philosophy of Religion**, Second Edition, Edited by Chad Meister-Paul Copan, Routledge, New York, 2013.
- The Theological Review**, Volume: II, London, 1865.
- The Westminster Dictionary of Christian Theology**, Edited by Alan Richardson-John Bowden, Westminster Press, Philadelphia, 1983.
- The Works of Aurelius Augustine of Hippo**, Fifth Book, Chapter XIX, *A New Translation*, Edited by Pricipal Marcus Dods, The City of God, T&T Clark, Edinburgh, 1913.

- Thio**, Li-ann: *Managing Babel: The International Legal Protection of Minorities in the Twentieth Century*, Martinus Nijhoff, Leiden, 2005.
- Thomas Aquinas**: *Prenslik Yönetimi Üstüne*, Çev. Mete Tunçay [içinde (s.429-437)], *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar*, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.]
- Thomas Aquinas**: *Toplu Dinbilim*, Çev. Mete Tunçay [içinde (s.439-462)], *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, Eski ve Orta Çağlar*, 3. Baskı, Der. Mete Tunçay, İBÜY, İstanbul, 2012.]
- Tierney**, Brian- **Painter**, Sidney: *Western Europe in the Middle Ages, 300-1475, Fourth Edition*, Alfred A. Knopf, New York, 1983.
- Tocqueville**, Alexis de: *Eski Rejim ve Devrim*, Türkçesi: Turhan Ilgaz, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Tremlett**, Giles: *Catherine of Aragon: Henry's Spanish Queen*, Faber and Faber Limited, London, 2010.
- Troper**, Michel: "French Secularism, or Laïcité", *Cardozo Law Review*, Volume: 21, 1999-2000, s.1267-1284.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara, 2005.
- Ullmann**, Walter: *The Growth of Papal Government in the Middle Ages: A Study in the Ideological Relation of Clerical to Lay Power*, Routledge, New York, 2010.
- Umur**, Ziya: *Roma Hukuku Ders Notları*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1990.
- Uygun**, Oktay: *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları, İnkılâp Kitabevi*, İstanbul, 2003.
- Ülgener**, Sabri F.: *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.
- Vasiliev**, A. A.: *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Arif Müfit Mansel, Ankara, 1943.
- Vergin**, Nur: "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış", *Toplum ve Bilim*, S. 29-30, Y. 1985, s.9-28.

- Voltaire:** A Treatise Upon Toleration, Translated from the French With Notes, Historical and Critical by T. Smollett, M.D.-T.Francklin, M.A and Others, London, MDCCLXIV.
- Voltaire:** Candide ya da İyimsenlik, Çev. Server Tanilli, Resimler: Turhan Selçuk, Beşinci Basım, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.
- Voltaire:** Felsefe Sözlüğü, Fransızcadan Çev. Lütfi Ay, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Vovelle,** Michel: The Revolution Against The Church: From Reason to the Supreme Being, Ohio State University Press, 1991.
- Vural Dinçkol,** Bihterin: 1982 Anayasası Çerçevesinde ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Laiklik, Kazancı, İstanbul, 1992
- Wach,** Joachim: Din Sosyolojisi, Çev. Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1990.
- Wach,** Joachim: Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, AÜIFY No. 181, AÜB, Ankara, 1987.
- Ward-Perkins,** Bryan: The Fall of Rome and the End of Civilization, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Watson,** Alaric: Aurelian and the Third Century, Routledge, London, 1999.
- Weber,** Max: Basic Concepts in Sociology, Peter Owen, London, 1962.
- Weber,** Max: Din Sosyolojisi, İngilizceden Çev. Latif Boyacı, Yarın, İstanbul, 2012.
- Weber,** Max: Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Türkçesi: Zeynep Aruoba, İkinci Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 1997.
- Weber,** Max: The Theory of Social and Economic Organisation, Translated by A.M. Henderson and Talcott Parsons, Edited with an Introduction by Talcott Parsons, The Free Press, New York, 1964.
- Webster,** Hutton: Readings in Medieval and Modern History, D.C. Heath&Company, Boston, 1917.
- Wilson,** Bryan R.: Contemporary Transformations of Religion, Oxford University Press, Oxford, 1976.

- Wilson**, Peter H.: "The Causes of the Thirty Years War 1616-48", *English Historical Review*, Vol. CXXIII, No.502, June 2008, s. 554-586.
- Wolff**, Jonathan: *An Introduction to Political Philosophy*, Revised Edition, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Xavier Gomes**, Evaldo: "Church-State Relations From a Catholic Perspective: General Considerations on Nicolas Sarkozy's New Concept of Laïcité Positive", *Journal of Catholic Legal Studies*, Volume: 48, No. 2, 2009, s.201-217.
- Yalduz**, Alparslan: "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *UÜİFD*, C. 12, S. 2, Y. 2003, s.257-296.
- Yapıcı**, Asım: "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)", *ÇÜİFD*, C. 9, S. 2, 2009, s.1-38.
- Yavuz**, Sefer: "Zihniyet ve Din", [içinde (s.589-596), *Din Sosyolojisi*, Ed. Niyazi Akyüz/İhsan Çapçioğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.]
- Yıldırım**, Recep: *Uygarlık Tarihine Giriş, İlkçağ Tarih ve Uygarlıkları*, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Zabunoğlu**, Yahya Kâzım: *Kamu Hukukuna Giriş, Devlet, Tanım-Kaynak-Unsurlar*, AÜHFY No. 328, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.
- Zoller**, Elisabeth: "Laïcité in The United States or The Separation of Church and State in a Pluralist Society", *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 13/2, 2006, s.561-594.

İNTERNET KAYNAKLARI

- (<ftp://trf.education.gouv.fr/pub/edutel/bo/2000/special7/vol1/volume1.pdf>, erişim 13.01.2014).
- (http://en.wikipedia.org/wiki/Walk_to_Canossa, erişim 04.01.2014).
- (<http://encyclopedia.uchicago.edu/>, erişim 09.12.2013).
- (<http://estudandoeducacao.files.wordpress.com/2011/05/franc3a7a.pdf>, erişim 26.03.2011).

- (<http://gobeklitepe.info/tr/>, erişim 12.02.2013).
- (http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/03_04_07_tearfundchurch.pdf, erişim 21.01.2014)
- (<http://newseastwest.com/islam-is-the-religion-of-the-future-in-britain-as-christianity-is-declining-fast/>, erişim 21.01.2014).
- (<http://pierre.mollier.perso.sfr.fr/articles/PM-12-Double-Headed-Eagle.pdf>, erişim 12.11.2013).
- (<http://thgtr.com/assassins-creed-revelationstan-yeni-bilgiler/fener-rum-ortodoksk-patrikhanesi-cift-basli-kartal-simgesi>, erişim 24.04.2013).
- (<http://www.alemlererahmet.com/resimlerle-mekke/>, erişim 26.10.2013).
- (<http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77835/augustus-tapinagi.html>, erişim 13.02.2014).
- (<http://www.britannica.com/EBchecked/media/94363/Detail-from-the-Heidelberger-Sachsenspiegel-showing-the-homage-ceremony-in>, erişim 28.01.2014).
- (<http://www.constitution.org/cons/germany.txt>, erişim 17.01.2014).
- (<http://www.eu-oplysningen.dk/upload/application/pdf/0172b719/Constitution%20of%20Denmark.pdf%3Fdownload%3D1>, erişim 17.01.2014).
- (<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>, erişim 17.01.2014).
- (<http://www.kutsalkitap.com/kkitap/>?, erişim 03.04.2013).
- (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070169&dateTexte=20080306>, erişim 17.02.2014).
- (http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_290510.pdf, erişim 21.01.2014)
- (<http://www.pressmedya.com/manset/15284/lubnanda-cami-katliaminda-olenlerin-sayisi-artiyor.html>, erişim 26.10.2013)
- (<http://www.public.asu.edu/~mjwhite/Marsilius%20Defensor%20pacis.pdf>, erişim 10.01.2014)
- (<http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/QueenandChurch/QueenandChurch.aspx>, erişim 17.01.2014).

- (http://www.sanliurfa.gov.tr/default_B0.aspx?content=236, erişim 12.02.2013).
- (http://www.servat.unibe.ch/icl/be00000_.html, erişim 17.01.2014).
- (<http://www.smallfatman.com/?p=818>, erişim 01.12.2013).
- (<http://www.spiegel.de/international/zeitgeist/bild-676239-56369.html>, erişim 21.01.2014).
- (<http://www.tdk.gov.tr>, erişim 21.09.2013).
- (<http://www.urfakultur.gov.tr/UserFiles/images/karekodlar/gblktp.pdf>, erişim 12.02.2013).
- (<http://www.uwlax.edu/urc/JUR-online/PDF/2011/chariton.ARC.pdf>, erişim 12.11.2013).
- (https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/France:Organisation_of_Private_Education#Under_contract_private_education, erişim 17.01.2014).
- (http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&id_site=404&gallery=1&&maxrows=29, erişim 13.02.2014).